

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
DROHOBYCH IVAN FRANKO STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY
YOUNG SCIENTISTS COUNCIL

ISSN 2308-4855 (Print)
ISSN 2308-4863 (Online)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ГУМАНІТАРНИХ НАУК:

**Міжвузівський збірник наукових праць молодих
вчених Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка**

HUMANITIES SCIENCE CURRENT ISSUES:

**Interuniversity collection of Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University
Young Scientists Research Papers**

ВИПУСК 51
ISSUE 51

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 7 від 31.05.2022 р.)*

Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, В. Ільницький, І. Зимомяра]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. – Вип. 51. – 772 с.

Видання розраховане на тих, хто цікавиться питаннями розвитку педагогіки вищої школи, а також філології, мистецтвознавства, історії.

Редакційна колегія:

Пантюк М.П. – головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Душний А.І.** – співредактор, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ільницький В.І.** – співредактор, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Дмитрів І.І.** – відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Андрєєв В.М.** – доктор історичних наук, професор (Київський університет імені Бориса Грінченка); **Бермес І.І.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка); **Галів М.Д.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Галик В.М.** – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Гжесяк Ян** – доктор габлітований, надзвичайний професор кафедри (Державна вища професійна школа); **Гриченко Г.З.** – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Дугчак В.Г.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Засць В.М.** – кандидат мистецтвознавства, заступник декана факультету народних інструментів (Національна музична академія України імені Петра Чайковського); **Зимомяра І.М.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Ужгородський національний університет); **Іванишин П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Корсак Р.В.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Ужгородський національний університет); **Кравчик М.О.** – кандидат філософських наук, доцент (Міжнародний гуманітарний університет); **Маршалек-Кава Джоанна** – доктор наук, доцент (Університет Миколая Коперника в Торуні, Торунь, Польща); **Масненко В.В.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького); **Мафтин Н.В.** – доктор філологічних наук, професор (Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника); **Мацьків П.В.** – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Невмержицька О.В.** – доктор педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Оршанський Л.В.** – доктор педагогічних наук, професор, завідувач (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пагута М.В.** – кандидат педагогічних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Пантюк Т.І.** – доктор педагогічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Петречко О.М.** – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Печарський А.Я.** – доктор філологічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка); **Синкевич Н.Т.** – кандидат мистецтвознавства (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Ситник О.М.** – доктор історичних наук, професор, професор кафедри (Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького); **Сташевська І.О.** – доктор педагогічних наук, професор, проректор з навчальної роботи (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України; **Сташевський А.Я.** – доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри (Харківська державна академія культури), заслужений діяч мистецтв України; **Стецик Ю.О.** – доктор історичних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Стреначікова Марія** – доктор наук (doc. CSe., PhD.), (Академія мистецтв у Банській Бистриці); **Тельвак В.П.** – кандидат історичних наук, доцент (Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка); **Устименко-Косоріч О.А.** – кандидат мистецтвознавства, доктор педагогічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту культури і мистецтв (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка); **Чик Д.Ч.** – доктор філологічних наук, доцент (Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка); **Яворська Г.Х.** – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний гуманітарний університет); **Янишин Б.М.** – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник (Інститут історії України НАН України); **Яремчук В.П.** – доктор історичних наук, професор (Національний університет «Острозька академія»).

Збірник індексується в міжнародній базі даних Index Copernicus International.

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 6143 від 28.12.2019 р. (додаток 4) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі педагогічних наук (011 – Освітні, педагогічні науки, 012 – Дошкільна освіта, 013 – Початкова освіта, 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями), 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 016 – Спеціальна освіта).

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. (додаток 1) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі філологічних наук (035 – Філологія) та у галузі культури і мистецтва (022 – Дизайн, 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, 024 – Хореографія, 025 – Музичне мистецтво, 026 – Сценічне мистецтво, 027 – Музеєзнавство, пам'яткознавство, 028 – Менеджмент соціокультурної діяльності).

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України № 1290 від 30.11.2021 р. (додаток 3) журнал внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі історичних наук (032 – Історія та археологія).

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка» Серія КВ № 19906-9706Р від 14.05.2013 р.

Усі електронні версії статей збірника оприлюднюються на офіційному сайті видання
www.aphn-journal.in.ua

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних та посилань.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Засновник і видавець – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, співзасновники Ільницький В.І., Душний А.І., Зимомяра І.М.
Адреса редакції: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, обл. Львівська, 82100. тел.: (03244) 1-04-74, факс: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2022
© Пантюк М.П., Душний А.І., Зимомяра І.М., 2022

Recommended for publication
by Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Academic Council
(protocol No 7 from 31.05.2022)

Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers / [editors-compilers M. Pantyuk, A. Dushnyi, V. Ilnytskyi, I. Zymomrya]. – Drohobych: Publishing House „Helvetica”, 2022. – Issue 51. – 772 p.

The journal is intended for all interested in high school pedagogy, philology, art, and history.

Editorial board:

M. Pantyuk – Editor-in-Chief, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical); **A. Dushnyi** – Co-Editor, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Ilnytskyi** – Co-Editor, Doctor of History, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **I. Dmytriv** – Corresponding Secretary, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Andrieiev** – Doctor of History, Professor (Kyiv Grinchenko University); **I. Bermes** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **M. Haliv** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **V. Halyk** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **J. Gzhesiak** – Dr. Gab., Associate Professor (Konin Higher Secondary School of Education); **H. Hrytsenko** – Candidate of Historical Sciences (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **V. Dutchak** – Doctor of Arts, Professor, Head of the (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **V. Zaiets** – Candidate of Art Studies, Deputy Dean of the Faculty of Folk Instruments (National Music Academy of Ukraine named after Peter Tchaikovsky); **I. Zymomrya** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Uzhgorod National University); **P. Ivanyshyn** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **R. Korsak** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department (Uzhhorod National University); **Marszalek-Kawa Joanna** – Doctor of Science, Associate Professor, (Nicolaus Copernicus University in Torun, Torun, Poland); **V. Masnenko** – Doctor of History, Professor, Head of the Department (Bogdan Khmelnytsky Cherkasy National University); **M. Kravchyk** – Ph.D. in Philosophy, Associate Professor (International Humanitarian University); **N. Maftyn** – Doctor of Philology, Professor (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University); **P. Matskiiv** – Doctor of Philology, Professor, Head of the Department (Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University); **O. Nevmerzhytska** – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (General Pedagogy and Preschool Education of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **L. Orshanskyi** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department (Ivan Franko State Pedagogical University); **M. Pahuta** – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko State Pedagogical University); **T. Pantiuk** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Petrechko** – Doctor of History, Professor, Head of the Department (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **A. Pecharskyi** – Doctor of Philological Sciences, Professor (Lviv National University); **N. Synkevych** – Candidate of Arts (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **Sytnyk O.M.** – Doctor of Historical Sciences, Professor, Professor at the Department (Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University); **I. Stashevskia** – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice-Rector (Academic Affairs of Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine; **A. Stashevskiyi** – Doctor of Arts, Professor, Head of the Department (Kharkiv State Academy of Culture), Honored Worker of Arts of Ukraine; **Y. Stetsyk** – Doctor of Historical Sciences, Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **M. Strenachikova** – Doctor of Science (Doc. CSc., PhD.), (Academy of Arts in Banska Bystrica); **V. Telvak** – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor (Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University); **O. Ustyenko-Kosorich** – Candidate of Art History, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Director of the Educational and Scientific Institute of Culture and Arts (Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko); **D. Chyk** – Doctor of Philology, Associate Professor, (Taras Shevchenko Kremenets Regional Humanities and Pedagogical Academy); **H. Yavorska** – Doctor of Education, Professor (International Humanitarian University); **B. Yanyshyn** – Candidate of Historical Sciences, Senior Research Associate (Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine); **V. Yaremchuk** – Doctor of History, Professor (Ostroh Academy National University).

The collection is included in such international databases as Index Copernicus International.

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 28.12.2019 No 6143 (annex 4), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on pedagogical sciences (011 – Educational, pedagogical sciences, 012 – Pre-school education, 013 – Primary education, 014 – Secondary education (subject specialization), 015 – Professional education (in the field of specializations), 016 – Special education).

According to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine as of 17.03.2020 № 409 (annex 1), the journal is included in the List of scientific professional editions of Ukraine (category “B”) on philological sciences (035 – Philology) and culture and arts (022 – Design, 023 – Fine arts, decorative arts, restoration, 024 – Choreography, 025 – Musical arts, 026 – Performing art, 027 – Museum and monument studies, 028 – Management of socio-cultural activities).

Based on the Order of Ministry of Education and Science of Ukraine No 1290 dated 30.11.2021 (annex 3), the journal is included in the List of professional editions of Ukraine (category “B”) in the area of of Historical Sciences (032 - History and Archeology).

Print media registration certificate «Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers» series KV № 19906-9706P dd. 14.05.2013.

All electronic versions of articles in the collection are available on the official website edition
www.aphn-journal.in.ua

Editorial board do not necessarily reflect the position expressed by the authors of articles,
and is not responsible for the accuracy of these data and references.

The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com developed by the Polish company Plagiat.pl.

Founder and Publisher – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University,
co-founders V. Ilnytskyi, A. Dushnyi, I. Zymomrya.

Editorial address: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Ivana Franka str., 24, Drohobych, Lviv region,
82100. tel.: (03244) 1-04-74, fax: (03244) 3-81-11, e-mail: info@aphn-journal.in.ua

© Drohobych State Ivan Franko
Pedagogical University, 2022
© M. Pantyuk, A. Dushnyi, I. Zymomrya, 2022

УДК 373.31:374.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-73>**Вікторія ГРИНЬКО,***orcid.org/0000-0001-9834-7181*

доктор педагогічних наук,

професор кафедри природничо-математичних дисциплін та інформатики у початковій освіті

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

(Слов'янськ, донецька область, Україна) *grinko2703@gmail.com***Валентина МАТІЯШ,***orcid.org/0000-0003-2381-8318*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

(Тернопіль, Україна) *matijaw_vv@ukr.net***Зоряна ВАКОЛЯ,***orcid.org/0000-0002-1985-8053*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

(Ужгород, Україна) *zoriana1928@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

Стаття присвячена розробленню шляхів удосконалення засобів педагогічного краєзнавства, які використовуються в формуванні національної та громадянської свідомості молодших школярів. Актуальність проведеного дослідження зумовлена важливістю виховання в підростаючого покоління ціннісного відношення до людини, сім'ї, Батьківщини, готовності діяти самостійно, вміння відстоювати свою позицію.

Мета статті – розробити шляхи удосконалення засобів педагогічного краєзнавства з метою формування національної та громадянської свідомості здобувачів початкової освіти. Для досягнення поставленої мети були встановлені особливості формування національної та громадянської свідомості засобами педагогічного краєзнавства. Після аналізу стану патріотичного виховання в Україні визначено проблеми, що гальмують цей процес, розроблено шляхи удосконалення засобів педагогічного краєзнавства, які йому сприятимуть.

Для проведення дослідження використовувалися такі методи, як аналіз, синтез, індукція та дедукція. У статті вперше показані практичні рішення удосконалення засобів педагогічного краєзнавства, які забезпечують формування національної та громадянської свідомості в молодших школярів.

В результаті проведеного дослідження встановлена суть понять «національна свідомість», «громадянська свідомість» та «краєзнавство». Визначено особливості формування національної та громадянської свідомості: ідейність, суспільно-корисна спрямованість та дослідницький характер. Встановлено проблеми, які гальмують цей процес. До них можна віднести недосконалість засобів педагогічного краєзнавства, недостатню позакласну діяльність, відсутність співпраці батьків та закладів освіти, низьку кваліфікацію педагогів-краєзнавців. Визначено шляхи їх подолання: використання ефективних методів та форм; організація позакласної діяльності в школах; налагодження співпраці з батьками; підвищення кваліфікації педагогів-краєзнавців.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використовувати отримані результати закладами освіти та краєзнавчими гуртками.

Ключові слова: національна та громадянська свідомість, засоби педагогічного краєзнавства, патріотизм, краєзнавчі гуртки.

Victoriia HRYNKO,

orcid.org/0000-0001-9834-7181

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor at the Department of Natural and Mathematical Sciences and Computer Studies in Primary

Donbas State Pedagogical University

(Sloviansk, Donetsk region, Ukraine) grinko2703@gmail.com

Valentyna MATIASH,

orcid.org/0000-0003-2381-8318

Candidate of Pedagogic Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy and Methods of Primary and Preschool Education

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

(Ternopil, Ukraine) matijaw_yv@ukr.net

Zoriana VAKOLIA,

orcid.org/0000-0002-1985-8053

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of General and Higher Education Pedagogy

Uzhhorod National University

(Uzhhorod, Ukraine) zoriana1928@ukr.net

THE FORMATION OF NATIONAL AND CIVIC CONSCIOUSNESS OF THE RECIPIENTS OF PRIMARY EDUCATION BY MEANS OF PEDAGOGICAL LOCAL HISTORY

The article is devoted to the development of ways to improve the means of pedagogical local history used in the formation of national and civic consciousness of elementary school students. The topicality of the conducted research is stipulated by the importance of educating the rising generation valuable attitude to the person, family, Motherland, readiness to act independently, the ability to assert the position.

The aim of the article is to develop ways to improve the means of pedagogical local history in order to form the national and civic consciousness of coeducators of primary education. In order to achieve the goals set, the peculiarities of the formation of national and civic consciousness by means of pedagogical local history were established. After analyzing the state of patriotic education in Ukraine, the problems that hinder this process were identified, and ways to improve the means of pedagogical local history were developed.

Such methods as analysis, synthesis, induction and deduction were used for the study. The article for the first time shows practical solutions to improve the means of pedagogical local history, providing the formation of national and civic consciousness in younger students.

As a result of the study the essence of the concepts of "national consciousness", "civic consciousness" and "local history" is established. The peculiarities of the formation of national and civil consciousness are determined: ideological, socially useful orientation and research character. The problems hindering this process were identified. They include imperfect means of pedagogical local history, insufficient extracurricular activities, lack of cooperation between parents and educational institutions, low qualifications of teachers of local history. The ways to overcome them are determined: the use of effective methods and forms, organization of extracurricular activities in schools, establishing cooperation with parents, improving the qualifications of teachers of local history.

The practical value of the study lies in the possibility to use the results obtained by educational institutions and local history circles.

Key words: *national and civic consciousness, means of pedagogical local history, patriotism, local history clubs.*

Постановка проблеми. Сучасний період в українській історії характеризується усвідомленням необхідності виховання патріотичного, відданого загальнодержавній справі – зміцнення країни, компетентного громадянина з активною громадянською позицією. Він повинен сприймати долю Вітчизни як свою особисту, усвідомлювати відповідальність за сьогоднішнє та майбутнє своєї країни. Для виховання такого громадянина потрібно озброїти школярів глибокими та міц-

ними знаннями про національні та громадянські цінності, забезпечити готовність до суспільно-значущої діяльності.

Саме в початковій школі закладаються основні моральні цінності, норми поведінки, починається формування особистості, що усвідомлює себе частиною суспільства та громадянином своєї Батьківщини. Розвиваються комунікативні здібності дитини, які дозволяють їй інтегруватися до спільноти, сприяють формуванню вміння вирішувати

конфліктні ситуації через діалог. Молодший шкільний вік характеризується мотиваційною готовністю до прийняття зовнішнього впливу, позитивним ставленням до даного впливу та наявністю потреби у досягненнях у конкретній галузі знань чи діяльності. Вважається, що цей вік є найбільш сприятливим для емоційно-психологічного впливу на дитину, тому що образи сприйняття яскраві та сильні, і тому вони надовго залишаються у пам'яті.

Основною функцією педагога є створення сприятливих умов для формування у молодших школярів уявлень про людину як частину громадянського суспільства, про її права та відповідальність перед оточуючими, позитивного досвіду спільної діяльності з дорослими та однолітками, виховання поваги до традицій свого народу, любові до Батьківщини. Це неможливо зробити без використання ефективних педагогічних засобів, таких як засоби краєзнавства.

Аналіз досліджень. Формування національної та громадянської свідомості вивчалось багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Так, цьому питанню в своїх роботах приділяли увагу Стельмахович М. Г. (1997), Луховицький В. (2008), Зимня І. А. (2002) та інші. Однак залишається невирішеним формування національної та громадянської свідомості здобувачів початкової освіти засобами педагогічного краєзнавства. Саме тому це питання потребує поглибленого вивчення.

Мета статті – розробити шляхи удосконалення засобів педагогічного краєзнавства з метою формування національної та громадянської свідомості здобувачів початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік – період дитинства, етап розвитку дитини, який відповідає періоду навчання у початковій школі (6,5-10,5 років). З приходом дитини до школи відбувається перебудова всієї системи її відносин з дійсністю, вона починає здійснювати суспільно значущу та суспільно-оцінювальну діяльність (Ельконин, 2007: 384). Молодший шкільний вік є початком суспільного буття дитини як суб'єкта діяльності (Зимня, 2002: 384). У процесі цієї діяльності відбувається накопичення знань про життя суспільства, взаємовідносини між людьми, про свободу вибору того чи іншого способу поведінки. Щоб діяльність мала запланований результат у формуванні національної та громадянської свідомості молодшого школяра, її потрібно розумно направити дорослому, тобто педагогу. Таким чином, основною функцією педагога є створення сприятливих умов для формування в нього національної та громадянської свідомості.

Римаренко Ю. в «Малій енциклопедії етнодержавознавства» визначає суть національної свідомості, як сукупність уявлень про соціальні цінності, норми, що є визначальним для віднесення особистості до національної спільноти українців (Римаренко, 1996: 942). Людина зі сформованою національною свідомістю розуміє, що вона є часткою українського народу та носієм національних цінностей, які склалися впродовж століть в процесі історичного становлення нації. В свою чергу, громадянська свідомість – це сукупність уявлень про громадянство, перспективи розвитку суспільства, усвідомлення причетності до його долі. Це усвідомлення громадянином пріоритету спільних інтересів країни, всього народу, а не приватних інтересів окремих груп.

В сучасних умовах формування національної та громадянської свідомості неможливе без урахування менталітету кожного народу, його традицій, звичаїв та цінностей. Розвиток людини, пізнання світу, становлення світогляду, формування установок, цінностей, ідеалів починається з сім'ї, оточення, місцевості, де вона народилася та виросла. З цього випливає, що повноцінне виховання патріота, який пишається своєю країною та прагне до її процвітання, неможливе без серйозної та глибокої краєзнавчої роботи. Вона є основою та необхідним етапом у формуванні патріотичних почуттів, які притаманні людині зі сформованою національною та громадянською свідомістю.

У сучасній літературі краєзнавство визначено як галузь людської діяльності, яка спрямована на всебічне вивчення краю та сукупність знань про край: його географію, історію, економіку та інші сфери життєдіяльності (Кушнарєнко, 2007: 502).

Поняття «краєзнавство» в педагогічну літературу запровадив Уланов В. Я. у роботі «Досвід методики історії у початковій школі» 1914 року. До цього вживалися терміни «родинознавство» та «батьківщина», з яким Ушинський К. Д. пов'язував вивчення рідної мови, географії та історії (Стельмахович, 1997: 232).

Краєзнавство спирається на знання, що об'єднує багато наукових дисциплін, тому можна виділити кілька галузей (розділів) краєзнавства. Найбільш оптимальним є розподіл на історичне, географічне, соціально-економічне та культурологічне краєзнавство. У всіх вищезгаданих напрямках краєзнавчої діяльності є загальний предмет вивчення – рідний край. Тим не менш, кожен розділ має свої об'єкти вивчення, що передбачає особливі форми краєзнавчої роботи. Вони наведені в Табл. 1.

Таким чином, краєзнавство відіграє суттєву роль в формуванні національної та громадянської свідомості здобувачів початкової освіти. Його значення в освіті полягає в наступному: 1) краєзнавство дає можливість дітям самим побачити безкраї простори Батьківщини: природу, пам'ятки, а також «доторкнутися до неї руками та відчутти серцем»; 2) краєзнавство виховує інтерес до минулого через вивчення культури, побуту та історії, знайомство із цікавими людьми, перспективами розвитку суспільства; 3) краєзнавство вчить виявляти активну громадянську позицію, протистояти нетерпимості (Луховицький, 2008:32).

Отже, до особливостей формування національної та громадянської свідомості засобами педагогічного краєзнавства можна віднести її ідейність, суспільно-корисну спрямованість та дослідницький характер.

Нормативно-правове регулювання, яке є основою формування національної та громадянської свідомості підростаючого покоління, – це важливий елемент національної безпеки, який впродовж тривалого часу знаходиться на периферії державної політики. Незважаючи на виклики та потреби українського суспільства, досі немає системного документа, який би міг врегулювати цю сферу. Актуальність цього питання почала зростати в 2014 році, тобто з моменту військової агресії на українських територіях. В 2015 році Міністерством освіти на науки України (МОН) був виданий Наказ Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах (Про затвердження Концепції, 2015).

Наступним не менш важливим кроком держави стало створення структурного підрозділу з питань національно-патріотичного виховання у складі Міністерства науки і спорту України, який діє і до сьогодні. В 2020 році було затверджено Постанову №932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки (Про затвердження плану, 2020).

Патріотичному вихованню та, відповідно, формуванню національної та громадянської свідомості сприяють і інші законодавчі акти (Національно-патріотичне виховання, 2022). Серед них необхідно відзначити такі: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III «Про громадянство України» (Про громадянство, 2001); Закон України від 6.03.2003 № 602-IV «Про Державний Гімн України» (Про Державний гімн, 2003); Закон України від 9.04. 2015 № 315-VIII «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» (Про увічнення перемоги, 2015); Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» (Про засудження, 2015); Указ Президента України від 13.11.2014 № 872 «Про День Гідності та Свободи» (Про День Гідності, 2014); Указ Президента України від 13.11.2014 № 871 «Про День Соборності України» (Про День Соборності, 2014); Указ Президента України від 14.10.2014 № 806 «Про День захисника України» (Про День захисника, 2014).

Таблиця 1

Основні галузі краєзнавства та об'єкти їх вивчення

Галузі краєзнавства	Об'єкти їх вивчення
Історичне краєзнавство	Об'єктами історичного краєзнавства є історичні події, пам'ятки історії та культури. Факти місцевої історії допомагають показати учням особливості розвитку регіону, події, що відбувалися в різні історичні епохи, їх роль в минулому і значення для майбутнього держави.
Географічне краєзнавство	Географічне краєзнавство вивчає рельєф, корисні копалини, кліматичні та гідрологічні умови, ґрунт, рослинний та тваринний світ краю.
Соціально-економічне краєзнавство	Соціально-економічне краєзнавство розглядає саме населення, населені пункти, а також економіку краю (виробництво, сферу послуг та ін.). Населення розглядається з різних позицій: чисельність, національний склад, вікові характеристики та ін.
Культурологічне краєзнавство	Культурологічне краєзнавство передбачає вивчення всіх видів культури рідного краю: традиційної (фольклор, національні традиції, одяг, предмети побуту, народного промыслу), професійної (архітектуру, музику, живопис, літературу, а також біографії відомих людей, діяльність яких прославила рідний край і внесла значний внесок у розвиток та зміцнення країни)

Примітка: систематизовано авторами на основі (Голубко, Качараба та ін., 2005:9)

Варто зазначити, що відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання, передбачається взаємодія між кількома відомствами: Міністерством культури, Міністерством оборони, Міністерством освіти та науки тощо. Важливу роль відіграє Міністерство освіти та науки, адже формування національної та громадянської свідомості в сучасних умовах неможливе без зміни підходів до навчального процесу (Яких кроків, 2021), удосконалення методів формування національної та громадянської свідомості учнів молодшої школи.

На сьогоднішній день основне навантаження з реалізації завдань, пов'язаних з формуванням національної та громадянської свідомості здобувачів початкової освіти засобами педагогічного краєзнавства, взяли на себе гуртки краєзнавчого напрямку, які переважно працюють в центрах дитячої та юнацької творчості. Ці гуртки розширюють та поглиблюють знання з історії, народознавства, природничих дисциплін, формують громадян незалежної демократичної держави, виховують в дітей дбайливе ставлення до природи, духовних надбань українського народу та загальнолюдських цінностей. Згідно з даними Українського державного центру національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді, в 2019 році в Україні діяло 13695 гуртків (туристсько-спортивних, туристсько-краєзнавчих, військово-патріотичних та юних туристів-краєзнавців). В 2020 році їх кількість зменшилась та становила 12161 гуртків краєзнавчого спрямування (Плани, 2020). Дані за 2021-2022 рік відсутні, але й так зрозуміло, що у зв'язку з російським вторгненням на територію України, частина гуртків зупинила свою роботу.

Безумовно, що робота краєзнавчих гуртків має важливе значення в формуванні національної та громадянської свідомості, однак це не означає, що школа не повинна брати в цьому ніякої участі.

Можна сказати, що в Україні створені передумови для оновлення змісту та технологій патрі-

отичного виховання, без якого неможливе формування як національної, так і громадянської свідомості. Однак є низка проблем, які гальмують цей процес та потребують негайного вирішення.

1. *Недосконалість методів формування національної та громадянської свідомості здобувачів початкової освіти засобами педагогічного краєзнавства.* Формування національної та громадянської свідомості молодшого школяра засобами педагогічного краєзнавства неможлива без використання ефективних методів. Доцільно використовувати групи методів, що подані в Табл. 2.

2. *Відсутність ефективних форм формування національної та громадянської свідомості молодшого школяра засобами педагогічного краєзнавства.* Провідною формою є урок. Програмою Нової української школи (НУШ) не передбачений окремий предмет «Краєзнавство». Однак деякі теми цього предмету розглядаються в інтегрованому предметі «Я досліджую світ». Цього матеріалу недостатньо для повноцінного вивчення предмету, який сприяє формуванню національної та громадянської свідомості. Великий потенціал мають інтегровані уроки, головна перевага яких полягає в тому, що вони сприяють пізнанню явища або предмета, що вивчається, з різних сторін. Задоволенню потреби молодшого школяра в розвитку інтелектуальної, емоційної та інших сфер допомагає проведенню інноваційних уроків, таких як уроки-ігри, уроки-змагання, уроки мудрості, уроки мужності; уроки, що ґрунтуються на імітації діяльності установ та організацій.

3. *Недостатня позакласна діяльність.* Крім краєзнавчих гуртків, які працюють в центрах дитячої та юнацької творчості, необхідно організувати позакласну діяльність в школах, яка має велике значення у формуванні національної та громадянської позиції молодшого школяра засобами краєзнавства. Її форми досить різноманітні: (колективна творча діяльність, екскурсії, круглі столи, конференції, шкільні наукові

Таблиця 2

Методи та їх практичне використання

Методи	Практичне використання
Формування свідомості	Оповідання, переконання, бесіда, інструктаж, диспут, повідомлення, приклади, робота з краєзнавчою літературою тощо.
Організація діяльності та формування досвіду поведінки	Вправа, привчання, педагогічна вимога, громадська думка, доручення, ситуації, дослідження, проєктна робота, візуальне спостереження тощо.
Стимулювання та мотивація діяльності	Змагання, заохочення, покарання.
Контроль, самоконтроль	Оцінка та самооцінка діяльності та поведінки.

Примітка: складено авторами

товариства, олімпіади, змагання, пошукові та наукові дослідження, соціально значущі практики і т. д.). Колективна творча діяльність дає можливість взаємозбагачення; сприяє розвитку кожного учня; створює умови для виховання колективних почуттів, світогляду; навичок колективної діяльності; допомагає включити молодшого школяра до кола інтересів дорослих, формує основи активної позиції громадянина України. Ігрові форми (імітації, змагання, рольові та ділові ігри, ігрові ситуації) сприяють створенню емоційної атмосфери занять, підвищення пізнавальної активності молодших школярів, розкриття їх творчих здібностей. Вивчення рідного краю емоційно переживається дитиною, зміцнює та розвиває почуття любові до Батьківщини. Цьому сприяють різноманітні форми роботи з краєзнавства (краєзнавчі гуртки, туристична робота, польова робота, конкурси, збір матеріалу для краєзнавчого музею, музею школи, виставки тощо).

4. *Відсутність співпраці батьків та закладу освіти.* Формування національної та громадянської позиції засобами педагогічного краєзнавства неможливе без активної участі сім'ї. Тому рекомендується створювати сімейні клуби, які сприяють підготовці батьків до формування основ національної та громадянської свідомості шляхом розвитку нових форм співпраці інституту сім'ї та освітньої установи (екскурсії, походи, сімейні свята, складання сімейного родоводу, творчі проекти, конкурси та ін.).

5. *Низька кваліфікація педагога-краєзнавця.* Краєзнавча діяльність досягає поставлених цілей, якщо проводиться учнями під керівництвом педагогів, краєзнавців, таких, які здатні захопити учнів пізнанням рідного краю. Для професійного супроводу дослідницької діяльності учнів необхідні консультації фахівців у відповідних галузях: істориків, архівістів, співробітників музею. Педагог повинен бути готовий до інновацій, володіти інструментарієм інформаційно-комунікативних та педагогічних технологій, мати міждисциплінарні знання та вміння. Він повинен співпрацювати і з батьками, і з працівниками музею, бібліотеки та іншими установами. Краєзнавчі конференції, краєзнавчі читання, краєзнавчі студії, екскурсії до музеїв, зустрічі з краєзнавцями міста, робота з архівними матеріалами тощо, сприятимуть формуванню національної та громадянської свідомості.

Вирішення вищезазначених проблем сприятиме створенню комфортного освітнього серед-

овища, яке охоплює класну та позакласну діяльність молодших школярів з метою організації їх краєзнавчої діяльності. Це забезпечить позитивну динаміку рівня сформованості національної та громадянської свідомості засобами педагогічного краєзнавства.

Висновки. Виховання патріотичного, відданого загальнодержавній справі – зміцнення країни, компетентного громадянина з активною громадянською позицією громадянина неможливе без формування національної та громадянської свідомості. Для цього в молодшій школі необхідно використовувати засоби педагогічного краєзнавства.

Національна свідомість визначається як сукупність уявлень про соціальні цінності, норми, що є головним для віднесення особистості до національної спільноти українців. Громадянська свідомість – це сукупність уявлень про громадянство, перспективи розвитку суспільства, усвідомлення причетності до його долі, пріоритету спільних інтересів країни та всього народу.

У сучасній літературі краєзнавство визначено як галузь людської діяльності, яка спрямована на всебічне вивчення краю та сукупність знань про край: його географію, історію, економіку та інші сфери життєдіяльності. Основними галузями краєзнавства є: історичне, географічне, соціально-економічне та культурологічне. Встановлено, що формування національної та громадянської свідомості засобами педагогічного краєзнавства має свої особливості: ідейність, суспільно-корисна спрямованість та дослідницький характер.

На сьогоднішній день в Україні створені передумови для оновлення змісту та технологій патріотичного виховання, без якого неможливе формування як національної, так і громадянської свідомості. Однак є низка невирішених проблем, які гальмують цей процес: недосконалість засобів педагогічного краєзнавства; недостатня позакласна діяльність; відсутність співпраці батьків та закладів освіти; низька кваліфікація педагогів-краєзнавців. Визначено шляхи їх подолання, до яких можна віднести використання ефективних методів та форм, організація позакласної діяльності в школах, налагодження співпраці з батьками, підвищення кваліфікації педагогів-краєзнавців.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використовувати отримані результати закладами освіти та краєзнавчими гуртками для формування національної та громадянської свідомості здобувачів початкової освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голубко В., Качараба С., Середяк А. Історичне краєзнавство. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 9 с.
2. Эльконин Д. Б. Детская психология. Москва: Издательский центр «Академия», 2007. 384 с.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва: Логос, 2002. 384 с.
4. Кушнарченко Н. М. Бібліотечне краєзнавство. Київ: Знання, 2007. 502 с.
5. Луховицкий В. Воспитание патриотизма через личное отношение к истории. Москва: Чистые пруды, 2008. 32 с.
6. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді. imzo.gov.ua, 2022. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/rozashkilna-osvita-ta-vihovna-robotu/natsionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi/>
7. Плани та звіти. patriotua.org, 2020. URL: <https://patriotua.org/pro-nas/plany-ta-zvity/>
8. Про громадянство України. Закон України від 18.01.2001 № 2235-III/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
9. Про державний гімн України. Закон України від 6.03.2003 № 602-IV/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-15#Text>
10. Про День Гідності та Свободи. Указ від 13.11.2014 № 872/Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872/2014#Text>
11. Про День захисника України. Указ від 14.10.2014 № 806/Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8062014-17816>
12. Про День Соборності України. Указ від 13.11.2014 № 871/Президент України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871/2014#Text>
13. Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки. Закон України від 09.04.2015 № 317-VIII/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>
14. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. Наказ від 16.06.2015 № 641/Міністерство освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>
15. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. Постанова від 9.10.2020 №932/Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
16. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років. Закон України від 9.04.2015 № 315-VII/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text>
17. Римаренко Ю.І. Мала енциклопедія етнодержавознавства. Київ: Генеза, 1996. 942 с.
18. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ: ІЗМН, 1997. 232 с.
19. Яких кроків потребує сфера національного виховання на законодавчому рівні? ukraineform.ua, 2021. URL: <https://www.ukraineform.ua/rubric-politics/3221816-akih-krokov-potrebuje-sfera-nacionalnopatriotichnogo-vihovanna-na-zakonodavcomu-rivni.html>

REFERENCES

1. Elkonin D. B. Detskaya psikhologiya [Child psychology]. Moscow: Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 2007. 384 p. [In Russian].
2. Holubko V., Kacharaba S., Seredyak A. Istorychne krayeznavstvo [Historical local lore]. Lviv: Vydavnychy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2005. 9 p. [in Ukrainian].
3. Kushnarenko N. M. Bibliotekne krayeznavstvo [Library local lore]. Kyiv: Znannya, 2007. 502 p. [in Ukrainian].
4. Lukhovitskiy V. Vospitaniye patriotizma cherez lichnoye otnosheniye k istorii [Education of patriotism through a personal relationship to history]. Moscow: Chistyye prudy, 2008. 32 p. [In Russian].
5. Natsionalno-patriotichne vykhovannya ditey ta molodi. [National-patriotic education of children and youth]. 2022. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/rozashkilna-osvita-ta-vihovna-robotu/natsionalno-patriotichne-vihovannya-ditey-ta-molodi/>. [in Ukrainian].
6. Pro Den Hidnosti ta Svobody. [On the Day of Dignity and Freedom]. Ukaz vid 13.11.2014 № 872/Prezydent Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872/2014#Text>. [in Ukrainian].
7. Pro derzhavnyy himn Ukrayiny. [About the national anthem of Ukraine]. Zakon Ukrayiny vid 6.03.2003 № 602-IV/Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/602-15#Text>. [in Ukrainian].
8. Pro Den Sobornosti Ukrayiny. [On the Day of Unity of Ukraine]. Ukaz vid 13.11.2014 № 871/Prezydent Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/871/2014#Text>. [in Ukrainian].
9. Pro Den zakhysnyka Ukrayiny. [About the Day of the Defender of Ukraine]. Ukaz vid 14.10.2014 № 806/Prezydent Ukrayiny. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8062014-17816>. [in Ukrainian].
10. Pro hromadyanstvo Ukrayiny. [On citizenship of Ukraine]. Zakon Ukrayiny vid 18.01.2001 № 2235-III/Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>. [in Ukrainian].
11. Plany ta zvity. [Plans and reports]. 2020. URL: <https://patriotua.org/pro-nas/plany-ta-zvity/>. [in Ukrainian].
12. Pro uvichnennya peremohy nad natsyzmom u Druhiy svitoviy viyni 1939-1945 rokiv. [On the perpetuation of the victory over Nazism in the Second World War of 1939-1945]. Zakon Ukrayiny vid 9.04.2015 № 315-VII/Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text>. [in Ukrainian].

13. Pro zasudzhennya komunistychnoho i natsional-sotsialistychnoho (natsyst'skoho) totalitarnykh rezhymiv v Ukrayini ta zaboronu propahandy yikh symvoliky. [On the condemnation of the communist and National Socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and the ban on propaganda of their symbols]. Zakon Ukrayiny vid 09.04.2015 № 317-VIII/Verkhovna Rada Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>. [in Ukrainian].

14. Pro zatverdzhennya Kontseptsiyi natsionalno-patriotychnoho vykhovannya ditey i molodi, Zakhodiv shchodo realizatsiyi Kontseptsiyi natsionalno-patriotychnoho vykhovannya ditey i molodi ta metodychnykh rekomendatsiy shchodo natsionalno-patriotychnoho vykhovannya u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh. [On approval of the Concept of national-patriotic education of children and youth, Measures to implement the Concept of national-patriotic education of children and youth and methodological recommendations on national-patriotic education in secondary schools]. Nakaz vid 16.06.2015 № 641/Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0641729-15#Text>. [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennya planu diy shchodo realizatsiyi Stratehiyi natsionalno-patriotychnoho vykhovannya na 2020-2025 roky.[On approval of the action plan for the implementation of the Strategy of National-Patriotic Education for 2020-2025]. Postanova vid 9.10.2020 №932/Kabinet Ministriv Ukrayiny. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

16. Rymarenko Y.I. Mala entsyklopediya etnoderzhavoznavstva [Small encyclopedia of ethno-state studies]. Kyiv: Heneza, 1996. 942 p. [in Ukrainian].

17. Stelmakhovych M. H. Ukrayinska narodna pedahohika [Ukrainian folk pedagogy]. Kyiv: IZMN, 1997. 232 p. [in Ukrainian].

18. Yakykh krokiv potrebuye sfera natsional'noho vykhovannya na zakonodavchomu rivni? [What steps does the sphere of national education need at the legislative level?]. 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3221816-akih-krokiv-potrebuye-sfera-natsionalnopatriotichnogo-vihovanna-na-zakonodavcomu-rivni.html>. [in Ukrainian].

19. Zimnyaya I. A. Pedagogicheskaya psikhologiya [Pedagogical psychology]. Moskow: Logos, 2002. 384 p. [In Russian].

Ірина АПРЕЛЄВА, Світлана КОЛОСОВА Характеристика особистості педагога у контексті реалізації принципів та ідей педагогіки партнерства..	399
Алла БАРБИНОВА Розвиток інформаційно-цифрової компетентності майбутніх менеджерів освіти в умовах інноваційної освітньої діяльності.....	408
Тетяна БЕЛІНСЬКА, Людмила ВАСИЛЕВСЬКА-СКУПА, Лоліта КОСТЮК Використання інтерактивних методів на уроках музичного мистецтва як засобу формування soft skills в учнів початкової школи.....	414
Олена БЄЛОВА Діагностика мотиваційної спрямованості дітей старшого дошкільного віку з логопатологією.....	419
Ліна БІЛОУС Гуманітаризація вищої технічної освіти України: дослідження у вітчизняній науковій періодиці.....	424
Леся ГАПОН, Ольга ПЕТРИШИНА Формувальне оцінювання на уроках української мови й літератури в контексті впровадження Нової української школи.....	433
Лариса ГАРЦУНОВА, Лариса АНДРЕЙКО Використання ІКТ у професійній підготовці перекладачів: створення сайта-портфоліо.....	442
Олександр ГНИДЮК, Олександр ШТИКУН, Андрій ПОРЯДКО Проблеми організації фізичної підготовки країн-вихідців Радянського Союзу.....	447
Сяофен ГО, Тетяна ОСАДЧА Поліфункціональний підхід як засада забезпечення вокально-фахової і диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.....	456
Людмила ГОНЧАР Теоретична інтерпретація сімейно-спрямованих очікувань сучасної учнівської молоді.....	463
Олена ГОРДІЄНКО Проблема вивчення українського мистецтва слова у взаємозв'язках із зарубіжною літературою в історичному аспекті.....	468
Вікторія ГРИНЬКО, Валентина МАТІЯШ, Зоряна ВАКОЛЯ Формування національної та громадянської свідомості здобувачів початкової освіти засобами педагогічного краєзнавства.....	474
Тахмина Биннат ДЖАББАРОВА Критерии формирования нового педагогического мышления.....	482
Ярослав ДОЛГІХ Музична практика фахівців музичного мистецтва крізь призму теорії соціокультурної діяльності.....	490
Любов ДОЛЬНІКОВА, Ірина ГУДЗЬ Чинники формування і розвитку творчості на основі технічної грамотності.....	499
Галина ЗАЛУЦЬКА Історія викладання іноземних мов у національному університеті «Львівська політехніка» у 1816 – 1939 рр.....	505
Кенуль Яшар ИСКЕНДЕРОВА Особенности экспериментального обучения при изучении временных форм английского языка.....	512
Christos KATIS The professional development of teachers in Greece: a critical overview of the concept.....	520
Oksana KINDZHYBALA The content of Korean-speaking linguistic and socio-cultural competence in the speech of future philologist..	528
Тетяна КНИШ, Алла КОЗАК, Оксана ІВАНАШКО Психолого-педагогічні особливості адаптації освітнього процесу в закладах вищої освіти в умовах воєнного стану.....	534
Андрій КОВАЛЕНКО, Людмила ГЛУШОК Інтеграція видів мовленнєвої діяльності в контексті комунікативного методу навчання іноземної мови у базовій середній школі.....	542